

MARX NÉZETEI AZ ÁLLAM ELHALÁSÁRÓL A GOTHAI PROGRAM KRITIKÁJÁBAN

A szocialista társadalom korszerű feltételek közötti építésének és egyben a munkásosztály eszmei álláspontjának lényeges kérdése az, hogy „*a társadalomban mely társadalmi erő és milyen módon tölti be . . . a társadalmi újratermelés alapvető és eredeti szerepét, és hol ebben az állam helye*”.¹

A fentieket szem előtt tartva fejtegetésünkben az alábbi mozzanatokra térünk ki:

1) Melyek Marxnak — A gothai program kritikájában teoretikai és metodológiai szempontból megfogalmazott — nézetei a szocialista társadalom építésének forradalmi erejéről.

2) Milyen teoretikai és metodológiai álláspontokból indult ki Marx az államnak a szocialista társadalom építésében betöltött helye és szerepe vizsgálatakor.

3) Öngazgatási szocialista társadalmunk hogyan és milyen módon alkalmazta társadalmi-gazdasági és politikai rendszerében Marx nézeteit, amelyeket A gothai program kritikájában fejtett ki.

E dolgozatban megkíséreljük elemezni az állam azon meghatározásait és elhalásának azokat a feltételeit, amelyek A gothai program kritikájában találhatóak, és amelyek tartós értékkel bírnak teoretikai és gyakorlati szempontból az öngazgatási szocialista társadalmi-gazdasági viszonyok további fejlődése tekintetében.

A tárgykör ilyen megközelítése az alábbi okokból indokolt számunkra. Marxnak A gothai program kritikája című munkája rendkívül jelentős hozzájárulás a szocialista tudományhoz, az államelmélet tekintetében is, és a szocialista társadalom jogi és politikai rendszerének megalkotása, az állami kényszer funkciója jellegének értékelése tekintetében.

Marx A gothai program kritikájában ezenkívül egységesen és tömören fejtette ki tanítását az állam és a forradalom viszonyáról, az állam jel-

legéről az átmeneti időszakban, vagyis „a kommunista társadalom első szakaszában”.² E társadalomról Marx ezt vallja:

„Nekünk itt nem olyan kommunista társadalommal van dolgunk, amely a saját alapján *kifejlődött*, hanem ellenkezőleg, olyannal, amely a tőkés társadalomból éppen hogy *keletkezik*; amely tehát minden vonatkozásban, gazdaságilag, erkölcsileg, szellemileg még magán viseli annak a régi társadalomnak anyajegyeit, melynek méhéből származik.”³

Mint az alábbiakban rámutatunk, A gothai program bírálatainak külön jelentősége van, amiért a kommunista társadalomnak már ebben a korai szakaszában is látta és felfedte az állam elhalásának feltételeit.

A gothai program kritikájában Marx az állam jellegének, helyének és szerepének bíráló elemzésekor a szocialista és kapitalista társadalomban feldolgozza „az állam szabad alapjaira” és „a szabad államra” vonatkozó álláspontokat, amelyek A gothai programban találhatóak és amelyekért a német munkásoknak küzdeniük kell.

Marx először is felteszi a kérdést: „Szabad állam — hát ez mi?”⁴ A kérdést megválaszolva Marx ezt mondja: „A munkásoknak, akik megszabadultak korlátolt alázatos mentalitásuktól, semmiképpen sem az a céljuk, hogy az államot szabadabbá tegyék. „A Német Birodalomban az „állam” majdnem olyan „szabad”, mint Oroszországban”.⁵ Marx a burzsoá állam szabadságát abban látja, hogy az olyan mechanizmusként jut kifejezésre, amelyet „a társadalom fölé rendelték”.⁶ A szocialista államról, amelyben a munkások megszabadulnak „a korlátolt alattvalói”⁷ mentalitástól, azt mondja, hogy ez „a társadalomnak mindenben alárendelt szerve.”⁸ A szocialista állam tehát az új társadalmat szolgálja és ebből ered. Az új társadalom építésének szolgálatában áll. Ez az első jelentős megállapítás, amely Marx szövegéből következik, s amely az állam és a társadalom viszonyára vonatkozik.

A fenti megállapítás részletesebb megfogalmazását és magyarázatát az államnak mint olyannak a nemzeti államok konkrét történelmi formáitól független gazdasági és társadalmi alapjaira vonatkozó marxi formulációban találjuk. Az államnak erről az alapjáról és ennek az alapnak a munkásosztály részéről való értelmezéséről Marx ezt írja:

„A német munkáspárt — ahelyett, hogy a fennálló társadalmat (s ez érvényes minden jövődő társadalomra is) a fennálló *állam* (vagy a jövődő társadalomban a jövődő állam) *alapzataként* tárgyalná, az államot, ellenkezőleg, valami önálló tényként tárgyalja, amelynek saját „szellemi, erkölcsi és szabadság-alapzatai” vannak.”⁹

Marxnak ebből a megfogalmazásából kiindulva figyelmet kell szentelni az alábbiakra:

Először. Minden állam alapját a „fennálló”, pontosabban a meghatározott társadalom alkotja. Amikor a társadalom létét az állam alap-

jának tekintik, ez azt jelenti, hogy a társadalom fennálló osztálykonstellációja és az osztályok közötti antagonizmus az állam reális társadalmi alapját képezi. Más szóval egy meghatározott társadalom jellemző társadalmi-gazdasági viszonyai döntő determináló körülményei (tényezői) az államnak. Itt tehát az állam egy sajátos társadalmi jellegéről van szó, az államnak pusztán jogi meghatározásáról. Ki kell emelni és a hangsúlyt a jogi jellegre kell helyezni, amely abban mutatkozik meg, hogy az állam minden társadalomban azoknak a meghatározott társadalmi-gazdasági viszonyoknak a kifejeződése, amelyek jellemzőek az illető társadalomra. Egyszerűen szólva, a társadalom és az állam relációját így fejezhetjük ki: amilyen a társadalom, olyan az állam.

Másodszor. A társadalom sajátos természetének és az állam sajátos tulajdonságainak összefüggése az alábbi, a munkásosztály számára igen fontos következtetésre vezet. Amennyiben a munkásosztály óhajtja az új szocialista társadalom felépítését, akkor új államot is kell teremtenie ennek az új társadalomnak. Pontosabban, az új társadalom nem építhető fel az állam egy olyan típusa révén, amely valamely más társadalmi alapnak felel meg. Ezek szerint a munkásosztály a tőkés társadalomban nem foglalhatja saját politikai és forradalmi akciójának jelszavába az emancipált burzsoá társadalomért való küzdelmet, hanem az olyan új szocialista államért való küzdelmet, amelyet a Kommünista Kiáltvány megfogalmazott, a proletárdiktatúrát.

Az előző szakaszban megállapítottuk, hogy minden társadalom a magának megfelelő államot teremti meg, ilyképpen a szocialista társadalomnak a neki megfelelő államot kell megteremtenie. Marx A gothai program nagy hibájául rója fel, hogy Németország munkásosztálya öntudatát és akcióját arra irányította, hogy a burzsoá államtól követelje, hogy segítse a munkásosztálynak a kizsákmányolástól való megszabadítását. A burzsoá államhoz intézett ezen követelés gyakorlatilag azt az illúziót tükrözi, hogy a szocialista társadalmat burzsoá állammal lehet megteremteni. E téves eszméhez Marx ezt a szarkasztikus megjegyzést fűzi: „Ez méltó Lassalle képzelgéséhez, hogy államkölcsonökkel éppúgy lehet új társadalmat építeni, mint új vasutat!”¹⁰

A gothai program kritikájában Marx nemcsak az állam és a társadalom egymással való összefüggésére mutat rá, hanem a társadalom és az állam osztályjellegére is. Marx ily módon külön figyelmet szentel azon burzsoá állam konkrét társadalmi-gazdasági és jogi sajátosságainak, amelyben „... az osztályharcot végérvényesen meg kell vívni”.¹¹ A burzsoá állam ezen általános sajátosságairól Marx ezt írja: „Mindazonáltal a különböző kultúrországok különböző államaiban a formák tarka különfélesége ellenére közös az, hogy valamennyi a *modern polgári társadalom talaján áll*, csak az egyikben a tőkés fejlődés magasabb, a má-

sikban alacsonyabb fokot ért el. Ezért vannak *bizonyos* lényeges jellemvonásaik is, amelyek közösek.”¹²

A gothai program kritikájában Marx nem sorolja fel, csupán megálapítja a korszerű burzsoá államok „bizonyos lényeges jellemvonásait.”¹³ Tekintettel, hogy Marx korábbi munkáiban¹⁴ eszmeileg átfogóan tárgyalta a burzsoá társadalmi-gazdasági rendszer és államiság lényeges jellemzőit, ezeknek a „lényeges jellemzőknek” a felsorolására és kiemelésére nincs szükség. Mégis emlékeztetünk arra, hogy Marx a burzsoá társadalmak konkrét történelmi formái „bizonyos lényeges jellemvonásait” abban látja, hogy a tőkéseknek „... az árupiacon készen kell találnia a *szabad munkást, aki szabad abban a kettős értelemben*, hogy szabad személyként rendelkezik munkaerejével, mint a maga árujával, s hogy másrészt, nincs más eladható áruja, mentes és szabad minden dologtól, amely munkaereje realizálásához szükséges.”¹⁵

A kifejtettek alapján megállapíthatjuk, hogy a burzsoá állam gazdasági és társadalmi alapjának megítélésekor a termelői viszonyok burzsoá jellege a lényeges. A termelés burzsoá módjának keletkezésével és fejlődésével keletkezik és fejlődik a burzsoá államiság. Ilyképpen a társadalmi-gazdasági viszonyok burzsoá jellegének megszüntetésével megszűnik a burzsoá állam is.

A burzsoá állam e történelmileg változó alapjáról A gothai program kritikájában Marx ezt mondja: „Ilyen értelemben beszélhetünk a mai államiságról”, *szemben a jövőendővel, amikor ennek az államiságnak mai gyökere, a polgári társadalom már elhalt.*”¹⁶

Marxnak a gothai program kritikájában kifejtett felismeréseinek és állásfoglalásainak elemzése előtt rá kell mutatni, hogy Lenin is — szembekeverülve a különféle, a munkásosztály számára idegen eszmei felfogásokkal — felismerte az állam elhalásának teoretikai és gyakorlati jelentőségét a forradalmi munkásosztály szempontjából.

Lenin szavai szerint a szocialista forradalom győzelme után „a proletariátusnak szüksége van az államra — ezt hajtogatják az összes opporunisták, s bizonygatják, hogy ez Marx tanítása, de „*elfelejtik*” hozzáfűzni, hogy először is Marx szerint a *proletariátusnak csak elhaló államra van szüksége*, azaz olyan államra, mely úgy van berendezve, hogy azonnal kezdjen elhalni, s hogy okvetlenül el is kell halnia.”¹⁷

Kifejtve Marxnak az állam elhalásáról szóló tanítását, Lenin ezt mondja: „Az állam elhal, amennyiben nincsenek többé tőkések, nincsenek többé osztályok, s ezért semmiféle *osztályt* nem lehet *elnyomni*. De az állam még nem halt el egészen, mert megmarad még a „polgári jog” védelme, amely szentesíti a tényleges egyenlőtlenséget. Az állam teljes elhalásához a teljes kommunizmusra van szükség.”¹⁸

E megállapítások után, amelyek az államnak a kommunista társada-

lombon való elhalása szükségességére mutatnak rá, térjünk vissza Marxnak az állam elhalása tárgya és módszere megindoklásához.

A kérdésre: „milyen változáson megy át az államiság a kommunista társadalomban? Más szóval: milyen társadalmi funkciók, amelyek hasonlóak a mai állam funkcióihoz, maradnak meg ott?”¹⁹ Marx így válaszol: „A kérdésre csak tudományosan lehet megfelelni, s nem közelítjük meg a problémát egy bolhaugrásnyira sem, ha ezerszer tesszük is össze e két szót: nép és állam.”²⁰

„A tőkés és a kommunista társadalom között van egy időszak, melyben a tőkés társadalom forradalmi úton kommunista társadalommá alakul át. Ennek megfelel egy politikai átmeneti időszak is, amelynek az állama nem lehet egyéb, mint a proletariátus forradalmi diktatúrája.”²¹

A kapitalista társadalomnak szocialistává való forradalmi átalakulása folyamatos jellegét, valamint e folyamat lényegét Marx A gothai program kritikája előtt így fogalmazta meg:

„A társadalmi lét folyamata, azaz az anyagi termelés folyamata csak akkor veszíti el kapitalista jellegét, „... amikor mint szabadon társult emberek terméke ezek tudatos tervszerű ellenőrzésük alatt áll majd. Ehhez azonban a társadalom bizonyos anyagi alapzata szükséges, vagyis számos olyan anyagi létfeltétel, amelyek maguk viszont hosszú és gyötrelmes fejlődéstörténet természetadta termékei.”²²

Hogy a proletariátus forradalmi diktatúrája milyen értelemben jelenti a burzsoá állam gazdasági, jogi és politikai jellege megszüntetésének formáját, arról Marx és Engels a Kommunista Kiáltványban ezt írja:

„Amikor majd a fejlődés folyamán az osztálykülönbségek eltűntek, és minden termelés a társult egyének kezében összpontosult, akkor a közbatalom elveszti politikai jellegét. A politikai hatalom, voltaképpen értelmében, valamely osztálynak egy más osztály elnyomására szolgáló szervezett hatalma. Ha a proletariátus a burzsoázia elleni harcában szükségszerűen osztállyá egyesül, forradalom útján uralkodó osztállyá teszi magát, mint uralkodó osztály a régi termelési viszonyokat erőszakkal megszünteti, akkor e termelési viszonyokkal együtt megszünteti az osztályellentétnek, egyáltalában az osztályoknak a létfeltételeit, és ezzel saját magának mint osztálynak az uralmát is!”²³

Éppen ezeknek a felismeréseknek a figyelmen kívül hagyása miatt érthető Marxnak az a határozottsága — a gothai program mint a német munkásosztálynak az új társadalomért vívott harca eszmei alapjának megítélésében —, amely a Brake-hoz 1975. május 5-én írt levelét jellemzi.

A továbbiakban az állam elhalásának azoknak a mozzanatait emeljük ki, amelyek a mi öngazgatási társadalmi-gazdasági viszonyaink építése elméletében és gyakorlatában jelen vannak. Azokra az állásfoglalásokra

helyezzük a hangsúlyt, amelyeket eszmei és teoretikai szempontból az elemzett marxi álláspontok történelmi konkretizálásának, és az állam elhalásáról szóló marxi álláspontok és módszerek további feldolgozásának és gazdagításának tekinthetők.

Azoknak a fogyatékoságoknak a kiküszöbölése végett, amelyek az államnak a társadalmi-gazdasági fejlődésben betöltött domináns szerepéből származtak a korábbi időszakban, 1971-től az alkotmányfüggelék elfogadásával, majd a továbbiakban a JSZSZK Alkotmányának elfogadásával, a JKSZ X. kongresszusa megtartásával és végül A társult munkáról szóló törvény elfogadásával megteremtettük a feltételeket az államapparátus hatalmának a munkásosztály erejével való felváltásához. Ezzel egyben létrejöttek az állam és az állami funkciók elhalásának sajátos, öngazgatási módszerei mind a gazdaság terén, mint a társult munka egységes módszerének kiépítésében.

A szocialista társadalom építésével kapcsolatos ezen állásfoglalások és törekvések lényege az alábbiakban van.

„Leegyszerűsítve, a probléma abban van, hogy teremtsük és szervezzük meg a társadalmi erőt, amely irányítja azt a kollektív munkatöbbletet, illetve a munkás azon holt munkáját, amely szocialista társadalomban naponta akkumulálódik, és a társadalmi tulajdonban levő munkaeszközökké alakul át, és hogy az ilyen irányításban NE reprodukálódjon sem az állami-tulajdonosi, sem a társadalmi munka techno-struktúrájának monopóliuma a munka többletével való rendelkezésben. Olyan mértékben, amilyen mértékben a szocialista társadalom leküzdte ezt a monopóliumot, a munka többlete megszűnik munka többletének lenni, és lényegében azoknak az eszközöknek a részévé válik, amelyekkel a munkás maga rendelkezik, vagyis az a tényező és mérce, amely meghatározza a munkás terméke társadalmilag szükséges idejét és általában a társadalmi munka termékét.

Társadalmunk különösen a legutóbbi, az 1974-es alkotmányos változásokkal (hozzáadhatjuk ezekhez A társult munkáról szóló, 1976-ban elfogadott törvényt, amellyel konkretizáltuk és tovább taglaltuk az alkotmányos állásfoglalásokat — L. E. megjegyzése) arra törekszik, hogy a társadalmi reprodukció döntő és eredendő ereje, s ez egyben azt jelenti, a munkás holt munkájával, illetve a társadalmi tőkével való rendelkezése is, maga a társult munka legyen megfelelő belső gazdasági viszonyok közepette és a megfelelő demokratikus szervezésben, azzal, hogy az államnak is maradjanak, igaz, hogy korlátozott, ám mégis jelentős funkciói a társadalmi újratermelés folyamatában. Az ilyen rendszer mindenekelőtt a munkásoknak arra a jogára épül, hogy a társult munka alapszervezeteiben egyenrangúan és a társult munka más szervezetei munkásaival való kölcsönös felelősségben rendelkezzen a társadalmi új-

ratermelés eszközeivel mint a maga és a társadalom társadalmasított holt munkájával, éppen úgy, mint a társadalmi tulajdonban levő minden más termelőeszközzel. *A társadalmi tulajdonra épülő termelési viszonyok ily módon megszabadulnak a politikai „mankótól” és megnyitják az utat nemcsak a munka felszabadítása előtt, hanem a társadalom demokratizálásának új formája és az emberek közötti viszony további humanizálása előtt.*

Ennek a rendszernek az alapja a társult munka alapszervezetének jövedelme és a gazdasági viszonyok, amelyek e jövedelem alapján a munkások és a munkaszervezetek között az össz társadalmi munkában és a társadalomban általában létrejönnek.”²⁴

A kifejtettek alapján leszögezhetjük, hogy az állam elhalása a mi öngazgatási szocialista társadalmi-gazdasági viszonyaink között Marxnak azon álláspontjának szellemében megy végbe, amelyet az államhatalomnak a „társadalom fölé rendelt”²⁵ hatalomból a „társadalomnak alárendelt”²⁶ szervévé való átalakulásáról fogalmazott meg. Az állam elhalásának problémája ezzel a munkásosztály stratégiai és taktikai kérdéséből a közvetlen forradalmi gyakorlat és a társadalmi átalakulás kérdésévé válik. Csakis ezen a téren oldható meg az állam elhalásának kérdése.

A gothai program kritikájában Marx mélyen behatolt az állam elhalásának teoretikai és eszmei alapjaiba, a mi öngazgatási szocialista gyakorlatunk pedig megindult az állam reális elhalása útján.

Fordította J. Garai Béla

KIVONAT

A tanulmány az állam elhalásának jelentős teoretikai és jogi problémáinak elemzésével foglalkozik, főleg azokkal, amelyeket Marx fejtett ki A gothai program kritikájában.

Az elemzésben az állam elhalásának arra az aspektusára helyeztük a hangsúlyt, amely nemcsak a munkásmozgalom fejlődése szempontjából jelentős, hanem annak a jelenkori dilemmának szempontjából is, hogy a szocialista társadalom korszerű feltételek közötti építésében a munkásosztály hatalma vagy az államapparátus hatalma a döntő tényező.

A dolgozat megkísérli elvégezni az összehasonlító elemzést a társadalom elhalása azon teoretikai és eszmei alapja között, amelyekre Marx mutat rá A gothai program kritikájában, és a mi öngazgatási szocialista társadalmunk építésében elfogadott konkrét társadalmi megoldások és megvalósítások között.

Megjegyzések

- ¹ Edvard Kardelj: A társadalmi tulajdon ellentmondásai a korszerű szocialista gyakorlatban, Radnička štampa kiadás, Belgrád 1976, 129. oldal (L. E. kiemelése).
- ² Marx Károly—Friedrich Engels: A gothai program kritikája, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1975, 23. oldal. A továbbiakban csupán a mű címét tüntetjük fel a kiadó és a kiadás éve nélkül.
- ³ Ugyanott, 23. oldal.
- ⁴ Ugyanott, 33. oldal.
- ⁵ Ugyanott, 33. oldal.
- ⁶ Marx véleménye, 33. oldal.
- ⁷ A már idézett marxi gondolatból.
- ⁸ Ugyanott, 33. oldal.
- ⁹ Ugyanott, 34. oldal, kiemelés Marxtól.
- ¹⁰ Ugyanott, 32. oldal.
- ¹¹ A gothai program kritikája, 36. oldal.
- ¹² Ugyanott, 34. oldal (L. E. kiemelése).
- ¹³ Az előző idézetből.
- ¹⁴ Elsősorban A tőkében (I. kötet), a Kommunista Kiáltványban és A politikai gazdaságtan függelékében (a híres előszóban), a Grundriseben és más munkákban.
- ¹⁵ Marx Károly: A tőke, I. kötet, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1967. I. kötet, 161. oldal (kiemelés Marxtól).
- ¹⁶ A gothai program kritikája, 34. oldal (L. E. kiemelése).
- ¹⁷ V. I. Lenin: Allam és forradalom, Magyar Helikon, Budapest, 1971. 34. oldal (kiemelés L. E.-től).
- ¹⁸ Ugyanott, 127. oldal.
- ¹⁹ A gothai program kritikája, 34. oldal.
- ²⁰ Ugyanott, 35. oldal (kiemelés L. E.-től).
- ²¹ Ugyanott, 35. oldal (kiemelés L. E.-től).
- ²² Marx Károly: A tőke, I. kötet, 81. oldal (kiemelés L. E.-től).
- ²³ A Kommunista Párt Kiáltványa, 69—70. oldal (az idézett kiadás), (kiemelés L. E.-től).
- ²⁴ Edvard Kardelj: A társadalmi tulajdon ellentmondásai a korszerű szocialista gyakorlatban, Radnička štampa kiadás, Belgrád, 1976., 132. és 133. oldal (második kiadás), (kiemelés L. E.-től).
- ²⁵ A gothai program kritikája, 33. oldal.
- ²⁶ Ugyanott, 33. oldal.

Irodalom

1. Marx Károly: A gothai program kritikája.
2. Marx Károly: Levél Brake-hoz
3. Marx Károly: A tőke, I—III. kötet
4. Marx Károly: A szabadság alapjai, A politikai gazdaságtan bírálatának alapjai, Grundrise

5. Friedrich Engels: A gothai program kritikája kiadásának előszava
6. Marx Károly—Friedrich Engels: Kommunista Kiáltvány
7. V. I. Lenin: Állam és forradalom
8. A JSZSZK Alkotmánya
9. A társult munkáról szóló törvény
10. Edvard Kardelj: A társadalmi tulajdon ellentmondásai a korszerű szocialista gyakorlatban (Második kiadás, 1976.)
11. Edvard Kardelj: Az öngazgatási tervezés rendszeréről, Brioni viták

Rezime

Marks o izumiranju države u Kritici Gotskog programa

Predmet ovoga rada predstavlja analiza značajnijih teorisko pravnih problema odumiranja države izloženih u prvom redu u Marksovom delu Kritika Gotskog programa.

Akcent u analizi stavljen je na onaj aspekt odumiranja države koji je značajan ne samo sa stanovišta razvoja radničkog pokreta, nego i onaj koji je povezan sa savremenom dilemom o tome, da li je moć radničke klase ili moć državnog aparata odlučujući činilac u izgradnji socijalističkog društva u savremenim uslovima.

Rad predstavlja pokušaj komparativne analize teorijske i idejne osnove odumiranja države izložene u Kritici Gotskog programa i konkretnih društvenih opredeljenja i ostvarenja samoupravne prakse izgradnje socijalističkog društva u nas. U tom kontekstu predmet analize predstavlja kako supstanca tako i samoupravni način odumiranja države.

Zusammenfassung

Marx über das Aussterben des Staates in der Kritik des gotischen Programms

Gegenstand dieser Abhandlung ist die Analyse bedeutungsvoller theoretischen Rechtsprobleme über das Aussterben des Staates, ausgelegt in erster Linie in Marxens Werk über die Kritik des gotischen Programms.

Die Betonung in der Analyse liegt auf demjenigen Aspekt des Aussterbens des Staates, der nicht nur vom Standpunkt der Entwicklung der Arbeiterbewegung bedeutend ist, sondern auch auf demjenigen, der mit dem zeitgenössischen Dilemma verbunden ist, ob die Macht der Arbeiterklasse oder die des Staatsapparats der entscheidende Faktor beim Ausbau der sozialistischen Gesellschaft unter den zeitgenössischen Bedingungen sei.

Die Arbeit stellt den Versuch einer komparativen Analyse der theoretischen und ideenhaften Grundlage des Aussterbens des Staates dar, die in der Kritik

des gotischen Programms und der konkreten gesellschaftlichen Bestimmung und Verwirklichung der Selbstverwaltungspraxis beim Ausbau der sozialistischen Gesellschaft bei uns ausgelegt ist. In diesem Kontext wird die Analyse als eine substantielle sowie als eine selbstverwaltende Art des Aussterbens des Staates dargestellt.